

Котяхова Наталія

*Школа I-III ступенів №284 Дарницького району м. Києва
м. Київ, Україна*

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УЧНІВ

Визначено ключові характеристики критичного мислення: індивідуальний характер, створення проблемної ситуації, переконлива аргументація, соціальне мислення та ін. Зроблено спробу проаналізувати поняття «критичне мислення».

***Ключові слова:** критичне мислення, проблемне навчання, проблемна ситуація, соціальне мислення.*

Формування критичного мислення в період розширення інформаційного простору набуває особливої актуальності. Навчити учнів мислити критично є одним із наскрізних завдань освітнього процесу. Критичне мислення – це навичка, яка дозволяє школярам успішно справлятися з вимогами ХХІ століття, допомагає глибше зрозуміти те, що вони вивчають.

У літературі зустрічається багато визначень поняття «критичне мислення».

По-перше, критичне мислення є самостійним мисленням. На уроці, спроектованому за принципами критичного мислення, кожен учень формулює свої ідеї, оцінки та переконання незалежно від інших. Ніхто не може критично думати за учня, школярі роблять це виключно для самих себе. Отже, мислення може бути критичним лише тоді, коли воно має *індивідуальний характер*. Учні повинні мати достатньо свободи, щоб думати та самостійно розв'язувати навіть найскладніші задачі. Самостійність є першою і, можливо, найважливішою характеристикою критичного мислення.

По-друге, інформація є стартовою. Знання створюють мотивацію до критичного мислення («важко думати з порожньою головою»). Щоб згенерувати нову думку, потрібно переробити багато фактів, ідей, текстів, теорій, даних, концепцій та ін.

Педагогічна діяльність не зосереджується лише на критичному мисленні: ми вчимо учнів сприймати найскладніші поняття та пам'ятати найрізноманітніші відомості. Критичне мислення – це лише частина багатогранної роботи педагога.

Думати критично можна у будь-якому віці: не лише у студентів, але навіть у першокласників накопичено для цього достатньо життєвого досвіду та знань. Розумові здібності дітей будуть вдосконалюватися під час навчання, але навіть першокласники здатні думати критично і цілком самостійно. У своїй пізнавальній діяльності учні та вчителі піддають кожний новий факт критичному обмірковуванню.

Саме завдяки критичному мисленню традиційний процес пізнання набуває індивідуальності і стає осмисленим, безперервним та продуктивним.

По-третє, критичне мислення починається з постановки питань та з'ясування проблеми, яку необхідно розв'язати. Слід замінити традиційну «накопичувальну» освіту на освіту «проблемно-пошукову», коли учні розв'язують реальні, взяті з життя проблеми. Навчання відбуватиметься набагато успішніше, якщо учні будуть формулювати проблеми – у тому числі економічні, суспільні та політичні – на основі власного життєвого досвіду і потім розв'язувати їх, використовуючи при цьому всі можливості, які надає їм школа.

Дж. Дьюї у праці «Демократія і освіта» зазначає, що критичне мислення виникає тоді, коли учні починають працювати над конкретною проблемою (Дьюї, 1919, С.182).

На думку Дьюї, фокусування на проблемних ситуаціях стимулює природну допитливість учнів і спонукає їх до критичного мислення. «Лише розв'язуючи конкретну проблемну ситуацію, учень шукає свій вихід із складної ситуації і насправді думає» (Дьюї, 1919, С.188).

Проблемна ситуація – це така ситуація, при якій суб'єкт хоче розв'язати складні для себе задачі, але йому не вистачає відповідної інформації (знань) і він самостійно повинен її відшукати. Головний елемент проблемної ситуації – невідоме, нове, те, що повинно бути відкрите, пізнане для правильного виконання завдання, для виконання потрібної дії (Павленко, 2013, С. 130).

Під час підготовки до уроку вчитель повинен визначити проблеми, які стоять перед учнями, а надалі, коли учні будуть готові до цього, допомогти їм сформулювати ці проблеми самостійно. Завдяки критичному мисленню навчання перетворюється на цілеспрямовану, змістовну діяльність, у ході якої учні роблять реальну інтелектуальну роботу і здійснюють розв'язання реальних життєвих проблем.

Збираючи дані, аналізуючи тексти, зіставляючи альтернативні точки зору та використовуючи можливості колективного обговорення, учні шукають і знаходять відповіді на питання, що їх хвилюють.

Отже, критичне мислення – це особливий вид розумової діяльності, що дозволяє людині винести адекватне судження про запропоновану йому точку зору чи модель поведінки.

По-четверте, критичне мислення прагне *переконливої аргументації*. Критично мисляча людина знаходить власне розв'язання проблеми та підкріплює це рішення розумними, обґрунтованими доводами.

Учені усвідомлюють, що можливі різні розв'язання проблеми, і намагаються довести, що обране ними рішення логічніше і раціональніше за інші. Будь-яка аргументація містить у собі три основні елементи. Центром аргументації, головним її змістом є твердження (теза, основна ідея).

Кожен із аргументів, у свою чергу, підкріплюється доказами. Як докази можуть використовуватися статистичні дані, витяги з тексту, особистий досвід – все, що може стати корисним для даної аргументації та може бути визнано іншими учасниками обговорення.

Під усіма названими елементами аргументації – твердженням, аргументами та доказами – лежить четвертий елемент: основа.

Основа – це точка відліку, яка є спільною для вчителя та його учнів і яка дає обґрунтування всієї аргументації.

Отже, критичне мислення – це прийняття обдуманих рішень у тому, як слід чинити і у що вірити.

По-п'яте, критичне мислення є соціальне мислення.

Будь-яка думка перевіряється і відточується, коли нею діляться з іншими. Коли ми сперечаємося, читаємо, обговорюємо, заперечуємо та обмінюємося думками з іншими людьми, ми уточнюємо та поглиблюємо свою власну позицію. Тому педагоги, які працюють над проблемною критичного мислення, завжди намагаються використати на своїх уроках різні види парної та групової роботи, включаючи проведення дебатів та дискусій, і навіть різні види публікацій письмових робіт учнів.

Учителям слід приділяти велику увагу для формування у дітей якостей, необхідних для продуктивного обміну думками: терпіння, уміння слухати інших, відповідальність за власну думку. Таким чином, педагогам вдається значно наблизити навчальний процес до реального життя. Будь-яка педагогічна діяльність у результаті спрямована на побудову ідеального суспільства, і в цьому значенні навіть один шкільний клас, учні якого опанували основи критичного мислення, є кроком до досягнення великих цілей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Джон, Д'юї. (1916). *Democracy and Education*. New York: Macmillan.
2. Павленко, В.В. (2013). Проблемне навчання: становлення, сутність, перспективи. *Цілі та результати освітніх реформ: українсько-польський діалог: матер. Міжнар. наук.-практ. конф.* (с. 126-134.). Київ: Київ. ун-т Б. Грінченка.